

PETRAS REPŠYS IR JO KNYGOS NUOSAVYBĖS ŽENKLAI

Asta Kaktytė

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka

Petro Repšio
autoekslibrisas,
1971 m.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka 2019 m. pabaigoje išleido kolekcininkų ir menininkų ilgai lauktą garsaus grafiko, vieno žymiausių Lietuvos ekslibrisų kūrėjų, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Petro Repšio ekslibrisų katalogą „Petras Repšys. Ekslibrisai ir kas jie mums“¹. Šiam sumanymui įgyvendinti iniciatoriai pakvietė šalyje pripažintas kultūros asmenybes. Pradžią katalogui davė pats P. Repšys, savo originalių ekslibrisų rinkinį neatlygintinai perdavęs saugoti gimtojo miesto – Šiaulių apskrities bibliotekos Gerardo Bagdonavičiaus ekslibrisų fondui. Remiantis šiuo rinkiniu, buvo parengtas ir išleistas dvikalbis šių metų rudenį 80-meį minėšančio P. Repšio kūrybą pristatantis katalogas.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka (toliau – ŠAVB), ilgametė knygos ženklų saugotoja ir puoselėtoja, įgyvendino kultūros ir meno sklaidos projektą „Petro Repšio ekslibrisų katalogo leidyba ir sklaida“, skirtą dailininko kūrybai populiarinti. Iš Šiaulių kilusio grafiko kūryba ypač vertinama meno specialistų ir mėgėjų, kolekcininkų, jis ne kartą įvertintas diplomais ir prizais, valstybinėmis premijomis. ŠAVB nusprendė ne tik išleisti P. Repšio ekslibrisų katalogą, pristatyti plačiajai visuomenei didelės istorinės, meninės ir kultūrinės vertės menininko ekslibrisus, bet ir plačiąja prasme tęsti knygos ženklų tradicijų Lietuvoje populiarinimą. Tuo jau daugelį metų užsiima ŠAVB Knygos grafikos centras, kasmet išleisdamas ekslibrisų parodų, žinomų Lietuvos ir užsienio grafikų darbų, ekslibrisų konkursų katalogų, kultūros ir visuomenės veikėjų, bibliotekos svečių darytų ekslibrisų rinkinių. Turima patirtis pagelbėjo ir rengiant P. Repšio ekslibrisų katalogą.

¹ *Petras Repšys. Ekslibrisai ir kas jie mums = Petras Repšys: bookplates and what they are to us; katalogas / sudarytoja ir teksto autorė Giedrė Jankevičiūtė; vertėja į anglų k. Rasa Drazdauskienė. Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2019. 235, [1] p.: iliustr. – Asmenv. r-klė p. 227.*

Leidinio rengėjai norėjo visuomenei atverti P. Repšio ekslibrisų kolekciją, suteikti atvirą prieigą prie autoriaus kūrybos, atskleisti jo darbų kultūrinį ir asmeninį kontekstą. P. Repšio ekslibrisai priskiriami memorialinių kūrinių grupei ir laikomi svarbiu šaltiniu ir tyrinėjimo objektu istorikams, įvairių Lietuvos kultūros sričių specialistams. Šis leidinys turi ne tik solidžią mokslinę vertę, jis įdomus ir gerokai didesniai visuomenės ratui, studentams, pedagogams, menininkams.

Į katalogą įtraukta 111 P. Repšio sukurtų ekslibrisų, taip pat kai kurių ekslibrisų ruošiniai. Kūriniai suklasifikuoti į 4 skyrius pagal jų technikas: piešiniai, cinkografijos, serigrafijos, litografijos būdu sukurti ekslibrisai. Leidinio sudarytoja menotyrininkė prof. dr. Giedrė Jankevičiūtė pateikia kūrimo šiomis technikomis istoriją Lietuvoje. Pasak G. Jankevičiūtės, „Petro ekslibrisų knyga dabar atrodo kaip vizualinė sovietinės Lietuvos kultūros studija. Yra daug svarbių tos kultūros veikėjų, siužetų, idėjų. Ir kad tai pasidarytų – reikėjo visą šią medžiagą artikuliuoti. Ekslibrisai – įvairaus formato, įvairaus nusidėvėjimo lygio, kai kuriuos sunku apžiūrėti paprastai paėmus į rankas arba rinkinėlių pabėrus ant stalo.“

Katalogo dizainą sukūrė Sigutė Chlebinskaitė.

Kiekvienam atsivertusiam šį katalogą pravers sudarytojos įvadas, kuriame, remiantis istoriniu ir kultūrinio kontekstu, išsamiai aprašoma menininko ekslibrisų kūryba. Katalogo tekstus ir vaizdinę medžiagą papildė asmenvardžių rodyklė su biogramomis. Šios trumpos žinios apie kataloge minimus asmenis padeda suprasti jų sąsajas su šiuo leidiniu, P. Repšio ekslibrisais ir pačiu jų autoriumi. Leidinyje minima daugiau nei 150 asmenvardžių.

Svarbi katalogo dalis – chronologinis ekslibrisų sąrašas, padedantis lengviau suprasti P. Repšio knygos ženklų genezę. Sąrašė išskirtos dvi grupės: atminimo ekslibrisai institucijoms ir įvykiams; asmenų ekslibrisai. Pasirinktas klasifikacijos būdas atskleidžia, kiek kokių ekslibrisų P. Repšys yra sukūręs įvairiais laikotarpiais. Pradedant 1969 m., kai grafikas dalyvavo Vilniaus universiteto bibliotekos organizuotame respublikiniame ekslibrisų konkurse ir gavo pirmąją premiją. Tiesa, pats

Petras Repšys ŠAVB Knygos grafikos centre dalyja autografus. 2019 m. lapkričio 16 d. Nuotraukas iš Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos archyvo

P. Repšys per katalogo pristatymą Šiauliuose atviravo, kad ekslibrisus yra bandęs kurti ir Dailės mokykloje, tačiau, laikui bėgant, darbai išsimėtė, nieko nebelikę. Chronologinis ekslibrisų sąrašas baigiamas humoringiniu specialiai šiam katalogui P. Repšio 2019 m. sukurtu ekslibrisu, kuriame vaizduojama darbinė katalogo kūrimo situacija – autorius per šokdynę šokdinamas katalogo sudarytojos G. Jankevičiūtės ir dailininkės Sigutės Chlebinskaitės.

Viena svarbiausių bibliotekos vykdyto projekto užduočių – originalus, išskirtinis katalogo dizainas. Norėjosi sprendimo, kuris pabrėžtų šiuolaikinio meno ir knygos ženklo tradicijų dermę. Leidinio pristatymuose dalyvavusi katalogo dailininkė atkreipė dėmesį į keletą su knygos dizainu susijusių detalių. S. Chlebinskaitės paprašytas, P. Repšys leidiniui sukūrė ne tik ekslibrisą, kuris spausdinamas užsklandose katalogo pradžioje ir pabaigoje, kiekvienam skyriui ir viršeliui jis dar parengė rankraštinius įrašus. Kokybiškiems leidinio viršelio įspaudams atlikti ir viršelio nugarėlėje atvaizduoti net pačias mažiausias detales padėjo spaustuvė „Tygelis“, ji pagamino graviruotą klišę. Katalogą profesionaliai išleido spaustuvė „Petro ofsetas“.

Baltu viršeliu, kuriame pateikiami įvairių ekslibrisų fragmentai, S. Chlebinskaitė norėjo paskatinti skaitytoją dalyvauti meniniame žaidime. Pasak dailininkės, skaitytojas, atsivertęs šį katalogą, turės užduotį „rasti tai, ko viršelyje yra patrupinta, kokio kataloge esančio ekslibriso dalis yra šis piešinys“. Išskirtinis akcentas – ir knygos viršelyje esantis langelis, kuriame kiekvienas naujas katalogo savininkas atranda ekslibrisą, gali pasirašyti ant jo ir užklijuoti viršelio vidinėje pusėje. Šiuo dizaino akcentu siekta visuomenei priminti ekslibriso ritualą ir prasmę.

Katalogas prasideda ir baigiasi P. Repšio dirbtuvių, kuriose vyko leidinio rengimo darbai, vaizdais. S. Chlebinskaitė prisiminė, kaip dailininkė dirbtuvėse dokumentuota medžiaga tapo knygos dalimi: „Aš norėjau tiesiog užfiksuoti tai, ką mačiau, Petro viziją. Kai fotografavau nuotraukas mobiliuoju telefonu, net negalvojau, kad jos bus panaudotos knygoje. <...> Tokia yra knygos pradžia.“

Kiekviename P. Repšio ekslibrise slypi individuali, su tam tikra personalija susijusi istorija, todėl katalogo rengėjams teko nelengva užduotis rasti ekslibrisų porą, kad jie tarpusavyje „šnekėtųsi“.

Katalogas, sisteminantis ir apibendrinantis P. Repšio savo gimtojo miesto bibliotekai dovanotą ekslibrisų rinkinį, kuris dabar saugomas ŠAVB Gerardo Bagdonavičiaus ekslibrisų fonde, laisvai prieinamas Lietuvos bibliotekose, o suskaitmenintus P. Repšio ekslibrisus jau galima rasti virtualiame Lietuvos kultūros paveldo portale epaveldas.lt.

Katalogas išleistas vykdant projektą „Petro Repšio ekslibrisų katalogo leidyba ir sklaida“, jį iš dalies finansavo Lietuvos kultūros taryba ir Šiaulių miesto savivaldybė.

IŠ KATALOGO PRISTATYMŲ ŠIAULIUOSE IR VILNIUJE

Petras Repšys apie dalyvavimą savo pirmame ekslibrisų konkurse 1969 m.: *Tarp kitko, va čia Antanavičius (dailininkas tapytojas Valentinas Antanavičius – A. K.) sėdi. Sutikau aš jį. Sako: klausyk, yra konkursas universitete, padaryk ekslibrisą – gausi pirmą premiją. Aš tų ekslibrisų visiškai nedarau, bet mes susiderėjome. Ir gavau aš tą pirmą premiją. Kučas (grafikas Antanas Kučas – A. K.) irgi pirmą gavo, tik jis – už jubiliejinį, o aš – už paprastą. Padariau šį darbą ir pradėjau daryti toliau. Pasidarė įdomu. Sąžiningai suskaičiavau, kokiam skaičiui žmonių ekslibrisus, kurie yra kataloge, padariau pagal užsakymą ir už juos gavau pinigų. Su tuo, už kurį premiją gavau, būtų šeši. O visi kiti – draugams. <...> Iš to laiko kas yra išlikę – viskas atsidūrė šitoje knygelėje ir Gerardo Bagdonavičiaus ekslibrisų fonde.*

Prof. dr. Bronius Maskuliūnas, Povilo Višinskio viešosios bibliotekos direktorius: *Labai svarbu, kad knygos ženklų kūrėjai dovanoja savo kūrinius bibliotekos Gerardo Bagdonavičiaus ekslibrisų fondui, nes tos kolekcijos čia kaupiamos ateities kartoms. Todėl džiugu, kad spėjome pirmieji realizuoti idėją išleisti P. Repšio ekslibrisų katalogą ir šiandien jau turime šį puikų kūrinių savo rankose.*

Prof. Mikalojus Povilas Vilutis, grafikas, iliustruotojas: *Knyga su Petro ekslibrisais yra meno kūrinys. Ir autoriai yra Sigutė ir Petras. Dviejų žmonių meno kūrinys. Ir kai žiūri į Petro ekslibrisus, aš matau ne tik ekslibrisus, bet ir visą aplinką, kurioje jie atsirado. <...> Tas sudėliojimas, be galo gražiai padaryta. <...> Harmonijoj su aplinka.*

Sigutė Chlebinskaitė: *Man tai buvo neišdildoma patirtis. Ir labai gražus besibaigiančių metų atminimas. Lydėjo visą laiką begalinė šiluma, begalinis rūpinimasis, begalinis talentingų žmonių bendradarbiavimas. Petras pasakojo: tam, kad susipažintų su Picasso, jam reikėjo pamatyti daug knygų, o man atrodo, kad Petras yra ir kaip Lietuvos Pikasas. <...> Neįtikėtino talento žmogus. Aš esu labai dėkinga už tai, kad galėjau laiko skirti pristatant jo kūrybą. <...> Man kiekvienas ekslibrisas yra kaip tam tikra Petro papasakota pasakėčia. Net ne istorija, o pasakėčia, ištraukianti esminius dalykus apie tą asmenį, kurie tam asmeniui skirti. <...> Knygoje yra daug žymių pavardžių. Ir man atrodo, kad ši knyga yra Petro Repšio draugų rato knyga.*

Prof. dr. Giedrė Jankevičiūtė: *Petro Repšio ekslibrisas yra žavi grafikos miniatiūra, pasižyminti puikiu humoru, išradingumu ir atlikimo meistryste. <...> Kurti ekslibrisus Repšys pradėjo tik baigęs Dailės institutą. Pirmąjį užsakymą gavo 1969 m. iš Vilniaus universiteto bibliotekos, kuri 1970 m. rengėsi minėti*

Per leidinio pristatymus katalogo dailininkė S. Chlebinskaitė atskleidžia, kaip knygoje atsirado viena ar kita originali detalė.

Katalogo pristatymas Vilniaus grafikos meno centre. Iš kairės: katalogo sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė, dailininkė Sigutė Chlebinskaitė, projekto vadovė Asta Kakytė. 2019 m. gruodžio 18 d.

400 metų sukaktį. Bene daugiausia ekslibrisų Repšys ir sukūrė aštuntajame dešimtmetyje. Tai ekslibrisai draugams, bičiuliams, menininkams, medikams, taip pat ir vienam kitam tikram bibliofilui, knygų kolekcininkui. Šis rinkinys padeda suvokti, kaip sovietmečio sąlygomis veikė tinklinė visuomenė, formavusi ir palaikiusi alternatyvą oficialiajai kultūrai. Repšys iš karto pajuto ekslibriso, kaip kultūrinės komunikacijos priemonės, galią, jo reikšmę atminties saugojimui ir perdavimui. Dėl šių priežasčių reikšmingas jo ekslibrisų turinys – siužetai, simboliai, motyvai.

Prof. dr. Vytautas Ališauskas, filosofas, mitologijos tyrėjas: *Knyga, dailininkas, knygos savininkas, galbūt knygos istorija. Ir ekslibrisas iš mažo, kuklaus dalyko virsta didžiuoju ir svarbiu. Ekslibrisas knygoje įgauna mažo, bet labai svarbaus pasaulio centro, pasaulio akies vaidmenį. <...> Atsiverti, jie, kad ir neįklijuoti, atspausdinti jau gyvena šioje knygoje kaip kažkokia didelė visuma. Čia jau norėčiau pasakyti ką nors nepadoraus apie Petro talentus, gebėjimus, freskas, kuriomis jis išpailšė didžiules erdves. Bet čia, šioje knygoje, yra freskos, užpildančios pasaulį, kurio galbūt niekada vienoje vietoje nepamatysime. Už tai jos yra gražios, mielos, jausmingos.*